

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ

РЕЦЕНЗИЯ

От професор д. полит. н. **Тодор Александров Танев**,
Философски факултет, СУ „Св. Климент Охридски”

На трудовете на доцент д.полит.н. **Татяна Трифонова Томова**

единствен участник в конкурс за заемане на академична длъжност **професор**
по професионално направление **3.3 Политически науки** (Публични и
социални политики),

обявен в ДВ, бр. 54 от 29.06.2021 г.

за нуждите на СУ-ФФ-Катедра „Публична администрация“

октомври 2021 година

I. Обща характеристика на кандидата за конкурса.

Доцент ДПН Татяна Томова е име в българската политология. Тя е широко известна като родоначалник на българската школа за публичните политики. Д-р Томова участва във установяването и превръщането на тази област в една от водещите в тематично отношение у нас. Томова систематично разработва нейния теоретичен фундамент в течение на две десетилетия. Тя създаде български стандарт за научно изследване в тази сфера, включително беше и българският изследовател, който фиксира онази част от световния научен инструментариум във въпросната област, която съответства на българското научно мислене и която закваси с идеи неговия прощъпалник. Томова отдавна изследва нейния сектор на публичното управление с такава степен на последователна активност, че на практика съумя да прикове тази модерна научна тематика към оформящата се от 90-те години национална школа в областта на науките за управлението и политиката.

Към това трябва да се добави основната роля, която тя играе в развитието на изследванията на социалната политика – от нейната философска и икономическа основа до управленската практика. Свидетел съм на постепенното усърдно развитие на днешния учен-изследовател и преподавател Татяна Томова. Тя тръгна от социалната политика, зад която съзря необятната област на публичните политики, а оттам и връзките с ред съвременни теории на средно равнище.

Знае се, че Татяна Томова внесе същата проблематика в учебните планове в СУ и други академии, където разработи първите сериозни курсове от лекции по нея. Неслучайно тя е търсен и ценен академичен лектор и експерт-консултант по публични и социални политики.

Д-р Томова не е тесен специалист по публичните политики и социалната политика. Напротив, тя разработи цялото широко поле с връзките на политиките с мрежовата теория, политикономията и т.н. Доцент Татяна Томова придоби званието Доктор на науките в същото обширно пространство, макар и в една друга негова точка – социалната политика за разлика от сегашния конкурс, който е заложен върху публичните политики.

Д-р Томова основно е член на научната общност на СУ „Св. Кл. Охридски, но е преподавала години и в НБУ, Българското училище за политика и др. Била е 2 мандата

ръководител на катедра, а също и зам.-декан на Философски факултет. Има сериозно количество участия в научни форуми у нас и в чужбина, където има и ред специализации.

Доц. ДПН Татяна Томова е дългогодишен участник в академичното ръководство. Понастоящем тя е зам.-декан на Философския факултет и е била 2 пълни мандата Ръководител катедра.

Справката за изпълнението на минималните национални изисквания по чл. 26 от ЗРАСРБ за научните области 3. Социални, стопански и правни науки с професионално направление 3.3. Политически науки, което съвпада изцяло с областта на конкурса, са изпълнени от Д-р Томова.

Предполагам, че научната общност споделя мнението ми, че съществуват дълбоки основания д-р Томова да заеме академичната длъжност професор по професионално направление 3.3 Политически науки.

II. Обща характеристика на трудовете на кандидата за конкурса.

Доцент ДПН Татяна Томова се представя в този конкурс за професор с 1 нов *монографичен хабилитационен труд* – „Процесът на политиките: управление, основано на стесненията“ (УИ "Св. Кл. Охридски", 208 стр.), 1 монография с характеристиката на *учебник* за висши ръководители – „Изработване на политики, програми, проекти“, издаден от Българско училище за политика, 1 *студия*, публикувана в редактиран сборник на СУ и 8 *статии и доклади*, публикувани в реферирани научни издания, издания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове. Извън тези трудове, които не са използвани в предходни конкурси от научната кариера на доц. ДПН Т. Томова тя допълнително прилага 1 издадена *книга* на базата на дисертационен труд за присъждане на научната степен „доктор на науките“ – „Българският път в социалната политика. История за прехода, който не свършва“, УИ "Св. Кл. Охридски", (2021), която има тематична връзка с конкурса.

Всички тези трудове на кандидата *отговарят на изискванията* на общите изисквания на научния законодател и конкретната област на този конкурс за професор както по обем, така и по съдържание. Всички те са строго *научни* по характер, метод и резултат. Отпечатани са във високо *авторитетни издания*, много от които реферирани. Без изключение представените трудове попадат в *тематичното поле на конкурса*. Прави

впечатление значителният брой на публикациите *след придобиването на степенята „Доктор на науките“*.

При конкурс за заемането на преподавателската академична длъжност професор е нормално да се вземе предвид и контекста на *цялостното изследователско творчество* на кандидата, свързано с конкурсната тематика. От началото на университетската си кариера Д-р Томова се е проявявала като особено целенасочен и плодовит учен както по отношение на количеството трудове (има предвид преди всичко нейните 6 монографии и поне 28 студии и статии без да отчитам останалите статии и доклади на научни конференции).

Въпреки това намирам, че най-новата монография има специално място в този конкурс, тъй като обхваща по-голяма част от най-новите идеи и представя най-добре постиженията и претенциите на кандидата за професор.

III. Обща характеристика на научноизследователската и научно-приложната на кандидата.

III.1. Научни области и проблеми по които кандидатът е работил и продължава да работи.

Намирам, че проблематиката в трудовете на Д-р Томова е организирана в тримерно пространство. Осите на това пространство са концепцията ѝ за процеса на политиките, концепцията ѝ за трансценденталните аспекти на приложението на публичните политики и понятието ѝ за социална политика. Третата област в анализите ѝ сема в себе си останалите две и има централно значение. Само по този начин може да се обвържат в единство ценностният аспект на модерното управление с неговия инженеринг, нещо, което Д-р Томова убедително доказва и разви през последните години. Боравенето с всеопределящия ценностен критерий, както и стремежът да се намерят най-добрите инструменти за оценка на въздействието при политиките издава богатството на нейното социологическо образование с неговите валенции към политологията, икономиката и социалната психология. Така обобщено може да се твърди, че Томова системно разработва от години теорията и управленската практика на публичните политики, социалната политика, ценностната база на модерното управление, справедливостта в публичната сфера, оценката на въздействието, социално-психологическите елементи на

процеса на публичната политика, връзката на политиките с програмно-проектния подход и инструменталната рационалност на управлението чрез политики в България.

Всички, които следят нейните анализи в течение на години могат да потвърдят, че основна заслуга на Д-р Томова е създаването на българска версия на темата за публичната и социалната политика на фона на модерното развитие на тази област с оглед (а) устойчивото развитие на публичните субекти и (б) националното развитие на България – всъщност двете лица на гранд-стратегията на държавността.

III.2. Характеристика на приложената и реализаторската дейност на кандидата

Татяна Томова не е кабинетен учен, макар да покрива най-високите критерии за академизъм. Освен изследовател и педагог, тя е едновременно с това и внедрител и популяризатор на тематиката за социалната политика и публичните политики с техния инструментариум. Даже подчертано академичните ѝ трудове (поне 3 от монографичните изследвания) имат видима, постоянна и разностранна връзка с управленската практика.

(а) Като изследовател Д-р Томова успя за кратко време да разработи важни аспекти на практическите основи на управлението, базирано върху политиките. Този факт прави трудовете ѝ особено актуални за българската ситуация, при която се извършва „на тъмно“ бавна и неефективна трансформация от класическо партийно центрирано „госуправление“¹ на министерства към съвременно управление чрез политики, разработвани от много широка гама управляващи – нещо, на което Томова посвещава поне 1 монография и няколко студии. През годините е разработила множество учебни програми както за бакалавърско, така и магистърско ниво, както и практически курсове по научно управление.

(б) Като внедрител и популяризатор на тематиката за публичните политики творческата биография на кандидата е също толкова последователна и богата. Работила е към Центъра за стратегически изследвания XXI век, Националната агенция за закрила на детето, Съвета за административна реформа в МС, Висшия съдебен съвет, Европейската комисия в България, УНИЦЕФ, Световната банка, МТСП, МДААР, Иновационния фонд, ЦРЧР, НАЦИД, фондации и общини като Изпълнителен директор, Ръководител на изследователски екип, консултант, експерт, член на работна група, Национален експерт,

---

¹ Тук използвам нарочно израза за „държавно управление“ на руски език от времето на СССР

Ключов експерт и пр. Документирано тя участва, ръководи или е ръководила около 10 проекта, една част от които са дълбочинни изследвания в своята област. Останалите са свързани с академичното изграждане – развитие на Центъра за публични политики към СУ, редакционни съвети на известни научни списания.

IV. Цитирания.

Що се отнася до цитиранията, веднъж това означава какъв е регистрираният научен интерес към нейните идеи в България и по света и втори път това означава по какъв начин тя използва научния си апарат:

(а) От официалната справка за забелязаните цитирания с пълно библиографско описание става ясно, че трудовете на Д-р Томова са цитирани в значителен брой научни публикации предвид средното за социалните науки у нас, а именно: цитирания в монографии и колективни токове с научно рецензиране – най-малко 24 бр., цитирания или рецензии в нереферирани списания с научно рецензиране – най-малко 15 бр., други забелязани цитирания – най-малко 16 бр., цитирания в реферирани списания – 7 и цитирания в научни издания, които са реферирани и индексирани в световни бази данни – не по-малко от 5. Общо това прави над 67 официално регистрирани цитирания на трудовете на Д-р Томова.

(б) Д-р Томова защитава своите тези по класически начин с добре оформен, разгърнат научен апарат с логично допълващи се източници. Те са от широкото поле на икономиката, психологията, социологията, политологията и науките за управлението, увенчани с изненадващо уместното присъствие на философията, с което сякаш авторът на тезите намеква за она сенчест свят на знанието, който се разкрива отвъд философията на трансценденталното битие. Така например в основното монографично изследване са използвани 135 източника от този вид. Всички те намират място в анализа, няма кухи обеми от фалшифицирана обща професионална култура. Разбира се, натрупванията около някои автори е валидно за всяко изследване и в този смисъл Томова не прави изключение. Особеността обаче е, че любимите ѝ цитирания са от автори и школи, които образуват единство. Важното е, че се е получил добър логически унисон. В известен смисъл намирам, че боравенето с научния инструментариум в изследването на Д-р Томова е доста оригинално, но заедно с това и пълноценно.

V. Обща характеристика на педагогическата дейност на кандидата.

Доцент Татяна Томова е изграден университетски преподавател с много натрупан опит, осигурил нужните качества за най-високия професорски пост в тази йерархия. Нейната научно-преподавателска кариера се предхожда няколко години от изследователската й кариера в ПНИЛ за политическия живот на българина. По тази причина Томова се заема трайно с преподаване като вече формиран университетски кадър. Редовната й преподавателска дейност започва през 1994 г. в НБУ още докато е изследовател в ПНИЛ в СУ. Там прекарва като преподавател 25 години. В СУ постъпва след конкурс за доцент през 1999 г., от когато е хабилитиран преподавател в катедра Публична администрация. Паралелно с това Томова преподава и в други специалности на СУ. В момента доц. Томова води курсове в бакалавърската и магистърските програми на специалност Публична администрация. Основните преподавани дисциплини са 7. Всички те са основни курсове с нейно авторство, четени за първи път в университета. Те покриват полето на конкурса, като част от тях са теоретични, а други – практически насочени: Социална политика, Изработване на политики в ЕС, Европейска социална политика, Сравнителни публични политики, Публични политики, Управление на социални програми. Очевидно е, че доц. Томова има голяма учебна натовареност от 400 часа според приложената документация. Не по-малко важен е фактът, че тя е автор на университетски учебник. Учебникът се оценява като постижение от ръководството на учебното заведение, за чиито студенти то е предназначено. Била е нееднократно рецензент в научното направление на конкурса за професор. Нейната научно-преподавателска работа се цени високо в СУ-ФФ, което е документирано.

VI. Основни научни и научноприложни приноси.

Д-р Томова принадлежи към тези български учени, които навлязоха през ранните години след прехода в нови, слабо развивани до момента у нас по политически причини области на обществените науки, носейки със себе си интелектуалния багаж от други науки. Завършилата социология Татяна Томова заедно със свои колеги се захвана с пионерната дейност да положи основите на важни сегменти на политическите и административните науки. Така тя е в първия ешелон в оформящата се българска школа в областта на политическите науки и науките за управлението през 90-те години на XX век. За всички учени от тези групи е характерно, че дойдоха със своя изграден другаде научен „бекграунд” и така обогатиха още в началото понятията за политика и управление. В това

отношение Д-р Томова прояви сериозни иновационни и креативни способности, като публикациите ѝ съдържат доста смели хрумвания и заимствания от всички тези области, защитавани с патоса на допълващи се аргументи от различни области на знанието. Тези обстоятелства естествено определят нейните приноси към анализа на връзката между политика и политики. Те могат да бъдат групирани в няколко области:

(а) Основни приноси:

1. Д-р Томова има основна заслуга едновременно към българската политическа наука и към управленска практика заради въвеждането у нас и широко пионерно разработване на концепцията за публичните политики. Както вече обясних няколко пъти, Томова въведе основните теории и понятия и ги разработи в контекста на българската управленска действителност. Става дума за основните понятия на тази научна парадигма, като публични политики, процес на политиките, общности или мрежи на политики, оценка на политики. Всички нейни трудове са посветени на тази идея.

2. Д-р Томова успешно модернизира теоретичната концепция за социалната политика, потърси и даде обяснение на характеристиките на развитието на българската социална политика след началото на промените през 1989 г. и пътеката на нейното развитие. Немалка част и поне 1 монографично изследване са посветени на тази задача.

3. Д-р Томова доказва съществуването и разкри структурните особености на връзката между съвременния демократичен политически режим и управлението на публичните политики. Тя обоснова тезата, че политиките внасят промени във функционирането на демокрацията, като засилват децентрализацията и я видоизменят. В тези връзка Томова доказва, че модерната развита демократична държава се е превърнала в съвкупност от процеси на политиките, споявани от класическите представители на политиката и едновременно с това дисперсирани поради наличието на различни заинтересовани страни в тях наред с това, което е съвременен феномен, наблюдаван включително в България.

4. Д-р Томова доказва в последната си монография важното положение, че класическата администрация от Вебериански тип, която доминира българското публично управление, не е в състояние да бъде субект на публични политики, тъй като е ориентирана към процеса, а не резултата – или по думите на Томова, „тъй като е ориентирана към изпълнението и към прилагането на правила“. Управлението чрез

политики изисква преди всичко участието на мрежа от различни стейкхолдъри с явна насоченост към иновативност и инициативност.

5. Д-р Томова разви български модел на връзката между ценности и процеса на политиките. Тази теза ѝ даде възможност да обясни специфичния избор на конкретните цели в управленската дейност чрез политики. На тази основа Томова достигна до обосноваването на изследователска методология на процеса на политиките.

6. Д-р Томова създаде и методология за изработване на политики които могат непосредствено да бъдат прилагани в практиката. За целта Томова е подхождала чрез творческа адаптация към конкретните български условия и конкретната епоха, за която е характерно наличието на множество заинтересовани страни с различни интереси и представи за общото развитие.

(б) Допълнителни приноси:

1. Д-р Томова разработи методология за оценка на политиките, основана върху съвременни критерии – ценностни нагласи на стейкхолдърите, образуващи мрежи на политиките. Тя обоснова необходимостта от съчетаването на икономическите и техническите оценки със социалната оценка на въздействието. Томова анализира възможните подходи и съответните индикатори, които могат да се използват в оценката на социалната политика. Тя обоснова тезата, че зад избора на метод и индикатори за оценка се крият ценности и представи за необходимото развитие на общността. Оценката не е неутрална. Тя е изгубила чисто рационалния си характер.

2. Д-р Томова допринесе много за модернизиранието на образованието на практикуващи в полето на публичните политики, включително чрез своето издание „Изработване на политики, програми, проекти – наръчник за участници в процеса на политиките“ (Българско училище за политика). Нейните усилия постигат увеличаване на капацитета на НПО, укрепване на действията на гражданското общество, публично-частните партньорства, ромското приобщаване, политическите кампании, застъпничеството, прокарването на политики и т.н.

3. Д-р Томова в няколко свои труда анализира промяната на социалната политика на България в края на 90те години в светлината на концепцията „зависимост от пътеката“. Интригуващо тя предлага идеята за „създаване на пътека“ като понятие – продължение на известното „зависимост от пътека“. Наравно с това Томова изследва за пръв път

влиятието на трансфера на политики върху развитието на социалната политика в България след пълноправното ѝ членство в ЕС.

Следователно може да се докаже да се направят следните заключения за приносите на Д-р Томова:

- (а) Д-р Томова формулира нова научна област и проблем;
- (б) Д-р Томова е създала нова теория;
- (в) Д-р Томова е създала нови класификации, методи и методологии;
- (г) Д-р Томова има приноси за внедряване в практиката на нови подходи и пр.

(в) Конкретна значимост на приносите:

ако трябва да се обобща, приносите на Томова са разположени едновременно на няколко равнища макар да се отнасят до цялостното третиране на политиките. Това представлява новост в българската наука и е направено по един убедителен, завършен и многостранен научен път.

(г) Реализиран социален ефект:

теориите и методологиите (мн.ч.!) на Томова за (1) социалната политика, (2) управление чрез публичните политики и (3) оценка на въздействието на политиките са твърде нови, а също така все още не са се развили като отделни парадигми, въпреки, че Томова е направила огромна крачка в това направление. засега тя показва убедително, че има потенциал за полезен за обществото ефект. ето защо нейните идеи са вече използвани от не един автор у нас, което личи от броя и направлението на импакт-фактора на трудовете на д-р Томова.

VI. Критични бележки

Към една авторска теория, постигнала за пръв път своята цялостност едва напоследък, при това теория с подчертано интердисциплинарен характер, в която се допълват не само различни научни направления, но и направления - представители на различни етажи на познанието е колкото лесно, толкова и безперспективно предявяването на силни консервативни претенции от гледната точка на една или друга догма. Няма да правя това, тъй като симпатизирам на иновативния полет на Д-р Томова, който искам да насърча с моите критични забележки. Те няма да бъдат отправени към онова, което според мен са признаци за логически непоследователности, каквито според мен са рядкост, пропуснати възможности или еkleктика. Ще се огранича само до следното:

На първо място считам, че разделението публична политика – социална политика трябва да бъде строго изяснено. Като че ли има залитане социалната политика да се намесва във всички сектори. В тази връзка д-р Томова знае, че подобна тенденция е опасна. И все пак не е направена ясна отлика макар това да е много съществено. Социалната политика е само един от видовете публична политика.

На второ място възниква въпросът каква е разликата между социален ред и социална политика, ако тя е държавна регулация от висше ниво – да не би тя (социалната политика) да е инструмент за постигане на обществен ред? Това би било едно нежелано и вредно развитие и пътят на анализа в тази посока би следвало да бъде ясно препречен с аргументи.

На трето място, разликата цел-инструмент е може би уязвима точка в анализа, макар Томова да прави всичко възможно да ги раздели, но разликата си остава всъщност условна. Опасността почти всички политически мерки да се определят като социални не е напълно премахната въпреки титаничната битка на Томова с употребата на мощни и многобройни аргументи. Липсва определящ, а не решаващ аргумент. Това, че много автори започват да пишат за отговорността на държавата за индивида още не значи, че тази линия отива по-далеч от сегашното не особено задоволително състояние на социалната политика в повечето политически системи. Да не излезе, че социалната политика е концепция без съдържание защото обхваща всички публични политики, които излизат по същество „социални“. Кое ограничава социалната политика като интервенция – докъде е разрешено нейното нахлуване? Кое го отхвърля, ако това не е например пазарът?

VII. Лични впечатления и становище за дейността на кандидата. Познавам педагогическата и изследователската работа на кандидата в течение на 30 години. Лично съм я канил за член на новата катедра по Публична администрация, защото бях оценил ценността ѝ на преподавател и ценността ѝ като специалист в конкретна важна за публичната администрация и управлението област и ценността ѝ като колега в колектив. Знам, че от години е признат изследовател и новатор в областта на публичните политики, социалната политика и оценката на въздействието на политиките. Във връзка с казаното мога да обобщя, че освен другото доц. Татяна Томова се е проявявала винаги като лоялен колега и отличен преподавател, какъвто заслужават добрите университети в България.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Предвид очертаните научни приноси на кандидата, активната му и качествена преподавателска дейност и необходимостта от стимулиране на развитието на модерна социална, политическа и управленска теория с ясна връзка с развиващата се практика на 21 век в същата област, която е на политическите науки в модерния широк смисъл предлагам убедено на уважаемото жури на конкурса да вземе решение Татяна Трифонова Томова да заеме академичната длъжност Професор по професионално направление 3.3 Политически науки (Публични и социални политики) обявен в ДВ, бр. 54 от 29.06.2021 г. за нуждите на СУ-ФФ-Катедра „Публична администрация“.

12.10.2021 г.

РЕЦЕНЗЕНТ: